

Erfaringsopsamling

Sommerferiepuljen 2009-2012

INDHOLDSFORTEGNELSE

RESUMÉ OG HOVEDKONKLUSIONER.....	3
1. Seneste status - perioden fra 1.juni 2012 - 31.maj 2013	3
2. Aktiviteter og deltagere i projektperioden 2009-2012.....	3
3. Deltagernes udbytte i projektperioden 2009-2012	4
INDLEDNING – BAGGRUND FOR STATUSRAPPORTEN	5
DEL 1	6
1. GENNEMFØRTE AKTIVITETER I PROJEKTERNE:.....	6
Eksempler på aktiviteter	8
2. HVEM OG HVOR MANGE HAR DELTAGET I AKTIVITETERNE:.....	8
Målgruppe for projektaktiviteterne	11
DEL 2	11
1. AKTIVITETER OG DELTAGERE I PROJEKTPERIODEN 2009-2012.....	11
A. Projektperiodens aktiviteter.....	11
B. Udfordringer ved rekruttering af deltagere	13
C. Projektleder og de frivilliges oplevelse af/betydning for projektet	13
2. DELTAGERNES UDBYTTE I PROJEKTPERIODEN 2009-2012.....	14
A. Netværksdannelse - normalisering og brud med isolation.....	14
B. Positive oplevelser - tryghed og frihed.....	15
C. Styrkede familierelationer	16
D. Undervisning og anvendelse af lokale rådgivnings - og støttetilbud	16
METODE	18
KONKLUSION	19
Stof til eftertanke	19

RESUMÉ OG HOVEDKONKLUSIONER

Denne erfaringsopsamling er baseret på data indsamlet fra projekter støttet af Sommerferiepuljen i perioden 2009-2012. Data består af årlige spørgeskemabesvarelser statusrapporter fra de støttede projekters projektledere, tre statusrapporter udarbejdet af SUS samt 8 fokusgruppeinterviews med voksne og 8 med børn, der har deltaget i sommerferier og opfølgende aktiviteter i den angivne tidsperiode.

1. Seneste status – perioden fra 1.juni 2012 – 31.maj 2013

Projekterne har fra juni 2012 til maj 2013 gennemført deres aktiviteter som planlagt. Overordnet set, har projekterne opretholdt det forventede deltagerantal, dog med undtagelse af et af projekterne, der grundet et projektkoordinator skift, oplevede et stort frafald.

Ved indsamlingen af data i foråret 2012 var 4 af de 16 støttede projekter afsluttede, og de er derfor ikke med i optællingen. 11 af projektlederne har besvaret det udsendte spørgeskema, og 9 af projektlederne har sendt statusrapporten for den sidste periode i projektperioden.

Skemaet nedenfor viser en oversigt over, hvilke aktiviteter der er gennemført i projekterne, og hvor mange børn og forældre der har deltaget i de forskellige aktivitetstyper. Deltagerantallet er nogenlunde tilsvarende sidste års dataindsamling, med undtagelse af 'undervisning', der er faldet markant sammenholdt med sidste år. Ingen af projektlederne uddyber en årsag, men man kan antage, at faldet skyldes valg af temaer for undervisning eller praktiske problematikker ved deltagelsen for familierne.

Tabel 1: Oversigt over deltagere og aktiviteter i perioden 1. juni 2012 – 31. maj 2013.

Aktivitet	Projekter i alt	Forældre i alt	Børn i alt	Deltagere i alt
Ferie	10	218	289	507
Udflugter og sociale aktiviteter	10	449	626	1075
Undervisning	3	54	43	97
Rådgivning	6	38	-	38

2. Aktiviteter og deltagere i projektperioden 2009-2012

I løbet af projektperioden har Socialministeriet ønsket, at de årlige erfaringsopsamlinger har sat fokus på 'netværksdannelse', 'betydningen af opfølgende aktiviteter' og 'varige netværk'.

I projektperioden har de støttede projekter formået at afholde en række forskellige aktiviteter for målgruppen. Aktiviteterne har spændt fra sommerferier og sociale udflugter til oplæg, undervisning og rådgivning. Gennemgående for stort set alle projekter er, at ferierne har været eftertragtede og deltagerantallet har været højt. Opfølgende aktiviteter efter ferien hjælper deltagerne til at bevare de nyetablerede netværk, men har grundet geografiske afstande og udfordringer i forhold til at målrette aktiviteterne, været vanskeligere at rekruttere til.

Enkelte af projekterne har oplevet, at det er vanskeligt at rekruttere familier til ferierne også. Det skyldes, ifølge projektlederne, at familierne enten er usikre på, hvad det indebærer at deltage, at de skal lægge en brugerbetaling eller at der opstår sygdom eller uenighed i familien. Rekrutteringen til projekternes aktiviteter fungerer mest hensigtsmæssigt, når familierne får hjælp til praktiske sager fx transport, børnepasning og madlavning. Derudover er et godt forhold til de frivillige og projektledere/medarbejdere af stor betydning for nogle af familiernes deltagelse i projekternes aktiviteter.

De frivillige bliver ofte en del af familiernes nye netværk, og i enkelte af projekterne betragtes nogle af de frivillige som 'reservebedstemødre' og en 'guide til integration' for deltagerne. De frivillige og projektleder/medarbejdere udtrykker således også en glæde ved at være en støtte for familierne, især når de oplever, at familien får det bedre gennem projekternes aktiviteter. En projektleder nævner fordelene ved at involvere enkelte deltagere i planlægningen af aktiviteterne, da det giver en følelse af indflydelse og fremmer et ejerskab for deltagerne i forhold til projektet.

3. Deltagernes udbytte i projektperioden 2009-2012

Et overordnet fokus har i alle de støttede projekter været, at forbedre, udvikle og skabe nye netværk for målgruppen. Ifølge dataindsamlingen der har fundet sted i løbet af projektperioden, lader dette til at være lykkedes i alle projekterne. Familierne udtrykker, at ferierne giver dem en følelse af at være 'en stor familie', hvor de kan slappe af og føle sig mødt af ligesindede i et fordomsfrit miljø. Forældrene kan drøfte konkrete problematikker og erfaringer i projekternes aktiviteter og inspirere hinanden. Mange af familierne ringer/sms'er sammen eller skriver sammen på Facebook for at arrangere legeaftaler med børnene eller blot tage en sludder.

Det er gennemgående, i løbet af hele projektperioden, at familierne er meget glade for især ferierne og aktiviteterne i forbindelse med denne. Alle deltagerne glæder sig til at opleve noget nyt, komme væk fra hverdag og hjem – og møde nye mennesker, og ikke mindst være sammen med andre i samme situation (økonomisk, socialt eller andre med misbrugsproblematikker tæt på livet). Det er især den praktiske hjælp, der giver deltagerne fornyet energi, og for mange af deltagerne er projekternes ferie – af økonomiske grunde - deres eneste mulighed for at komme på ferie.

På ferien får forældrene mulighed for at være sammen med deres børn på en afslappet måde, hvor de lærer hinanden (bedre) at kende, og de tager hjem med et fornyet og styrket forhold. Det kan især have stor betydning for de børn, der er anbragt udenfor hjemmet, at de kan tilbringe tid med deres forældre og søskende.

Mange af de støttede projekter har tilbudt undervisning samt rådgivning og vejledning, hvilket styrker forældrene i deres forælderrolle samt gør deltagerne mere trygge ved at 'bede om hjælp' hos kommunen, som de tidligere har fundet svært eller haft dårlige oplevelser med.

INDLEDNING – BAGGRUND FOR STATUSRAPPORTEN

16 frivillige foreninger fik støtte af Sommerferiepuljen 2009-2012 til at afholde sommerferier og opfølgende aktiviteter for socialt udsatte familier. Formålet med både ferien og aktiviteterne var at forbedre familiernes livssituationer.

Socialministeriet bad Socialt Udviklingscenter SUS om at gennemføre en erfaringsopsamling af puljen. I denne rapport fremlægges erfaringsopsamlingen, der beskriver de førnævnte foreningers resultater og erfaringer i forbindelse med Sommerferiepuljen 2009-2012. Denne erfaringsopsamling vil således samle op på de seneste år og give et samlet billede på den virkning Sommerferiepuljens støtte til de involverede projekter har haft på projekternes aktiviteter, udvikling og ikke mindst projekternes målgruppe – de socialt udsatte familier.

Erfaringsopsamlingens overordnede formål er at besvare spørgsmålene: *Hvilke aktiviteter har projekterne gennemført, hvem og hvor mange har deltaget i projekternes aktiviteter og hvilken effekt har aktiviteterne haft på deltageres hverdag?*

Ovennævnte spørgsmål drøftes og besvares både på projektspecifikt niveau og på tværs af de støttede projekter. Rapporten er opbygget således at DEL 1 beskriver resultaterne fra perioden 1. juni 2012 til 31. maj 2013, mens DEL 2 betragtes som hele projektperiodens erfaringsopsamling. Rapporten indeholder løbende konklusioner og refleksioner og er bygget op i følgende punkter:

- DEL 1
 - Gennemførte aktiviteter i projekterne i perioden 1. juni 2012 - 31. maj 2013.
 - Hvem og hvor mange har deltaget i aktiviteterne? Status på deltagerne i perioden 1. juni 2012 – 31. maj 2013.
- DEL 2
 - Aktiviteter og deltagere i projektperioden 2009-2012
 - Deltageres udbytte i projektperioden 2009-2012
- METODE
- ANBEFALINGER OG KONKLUSION

DEL 1

1. GENNEMFØRTE AKTIVITETER I PROJEKTERNE:

1. juni 2012 - 31. maj 2013

I det følgende afsnit illustreres de støttede projekters aktiviteter i perioden fra 1. juni 2012 til 31. maj 2013. Dernæst beskrives enkelte af aktiviteterne kort.

For analysen og overblikkets skyld, er aktiviteterne i projekterne inddelt i fire overordnede aktivitetsformer:

- **Ferier** (for eksempel sommerferie, efterårsferie, miniferie, weekendophold mv.)
- **Udflugter og sociale arrangementer** (aktiviteter gennemført før eller efter afholdelsen af projektets ferietur/ferieture - for eksempel en tur i zoologisk have, svømmehal, fællesspisning, klubaftener mv.)
- **Undervisning** (for eksempel undervisning eller foredrag om kost, samliv og børneopdragelse)
- **Rådgivning og vejledning** (for eksempel bisidning, familierådgivning mv.)

Størstedelen af projekterne har gennemført mere end én aktivitetsform – fx ferier samt rådgivning. Det er således, rent praktisk, ikke muligt at adskille resultater i den enkelte indsatsstype.

4 af de 16 støttede projekter er afsluttede og er derfor ikke med i optællingen for den angivne periode. 11 af projektlederne har besvaret det udsendte spørgeskema, og 9 af projektlederne har sendt statusrapporten for den sidste periode i projektperioden. Denne erfaringsopsamling er således baseret på de modtagne besvarelser.

- **Ferie** (for eksempel sommerferie, miniferie, weekendophold mv.) er afholdt i 10 ud af 12 projekter under Sommerferiepuljen. 1 projekt har ikke afholdt ferie, ifølge spørgeskemabesvarelse, og projektleder har ikke sendt statusrapport.
- **Udflugter og sociale aktiviteter** (aktiviteter gennemført før eller efter afholdelsen af projektets ferietur/ferieture) i 10 ud af 12 projekter. Et projekt skriver i statusrapporten, at projektleder blev syg, hvilket kan være skyld i aflysning af udflugter og sociale aktiviteter.
- **Undervisningsaktiviteter** (for eksempel undervisning eller foredrag) er gennemført i 3 projekter. Der er sket et markant fald i projekternes undervisningsaktiviteter i løbet af den sidste del af projektperioden¹.
- **Rådgivningsaktiviteter** (for eksempel bisidning, familierådgivning mv.) er afholdt i 6 projekter.

Det fremgår tydeligt, at både ferierne samt udflugter og sociale aktiviteter har fyldt mest i perioden fra 1. juni 2012 -31. maj 2013. 3 ud af 11 projekter har afholdt undervisningsaktiviteter, mens 6 ud af 11 har

¹ Ingen af projektlederne kommenterer på dette fald, og det er således kun muligt at gisne om årsagen bag dette. Mere herom følger i afsnit "Projektperiodens aktiviteter" (i DEL 2).

gennemført rådgivningsaktiviteter. Udvalget for Husmoderferie har hverken besvaret spørgeskema eller indsendt statusrapport.

Dansk Folkehjælp og Beboerrådgivningen i Lejerbo Køge har ikke sendt statusrapporten, men ud fra spørgeskemabesvarelse lader det til, at begge projekter har afholdt 3 ud af 4 former for aktiviteter.

Tabel 2: Oversigt over aktiviteter gennemført i perioden 1. juni 2012 - 31.maj 2013.

Organisation	Projekt	Ferie	Udflugter og sociale aktiviteter	Undervisning	Rådgivning	Målgruppe
Andelsboligforeningen Beringsgaard*	<i>Grenå gruppen</i>	Slut 2010	Slut 2010	Slut 2010	Slut 2010	Familier med svagt netværk, få ressourcer i hverdagen, oplevelse af fastlåshed, psykiske vanskeligheder hos såvel børn som voksne.
ASF – Dansk Folkehjælp	<i>MitNetNu</i>	Nej	Ja	Ja	Ja	Økonomisk hårdt trængte enlige forsørgere og deres børn.
Beboerrådgivningen i Lejerbo, Køge	<i>Rum for liv - i Familien</i>	Ja	Ja	Nej	Ja	Vanskeligt stillede børnefamilier i Køge
Boligorganisationen Møllevænget og Storgaarden	<i>Go ferie</i>	Ja	Ja	Nej	Ja	Ressourcesvage børnefamilier i Randers Nordby.
Blå Kors Danmark	<i>En Ny Chance</i>	Ja	Ja	Ja	Nej	Udsatte børn på 3-15 år og deres forældre.
Børnenes rejsebureau	<i>Børnenes rejsebureaus sommerkoloni</i>	Ja	Ja	Nej	Nej	Alle børnefamilier i De 9's område i Brøndby Strand.
Den Frivillige Integrationsgruppe i Frivilligcenter Helsingør *	<i>Sommerferie mm. for udsatte familier af anden etnisk herkomst end dansk</i>	Slut 2010	Slut 2010	Slut 2010	Slut 2010	Familier som er kommet hertil fra andre kulturer og som føler sig isolerede og ikke forstår det samfund, som de gerne skulle være en del af.
KFUM's sociale arbejde i Danmark	<i>Ferie med fremtid</i>	Slut 2011	Slut 2010	Slut 2010	Slut 2010	Familier eller enlige som har få eller meget ringe sociale ressourcer.
Kontaktgruppen for indvandrere, flygtninge og danskere i Rudersdal, Nærum	<i>Sommerferie til familier med indvandrerbaggrund</i>	Ja	Ja	Nej	Nej	Socialt svage familier(heraf en del af etnisk minoritetsbaggrund), unge uden ledsagere, familier med handicappede personer og en enlig kvinde.
Kirkens Korshær, Århus	<i>Kirkens Korshærs Familiearbejde</i>	Ja	Ja	Nej	Nej	Socialt udsatte og udstødte familier eller enlige forsørgere med få eller ingen sociale ressourcer og kompetencer.
Kirkens Korshær, Herning	<i>Sommerferie/sommer-lejre med opfølgende netværksaktiviteter</i>	Ja	Ja	Ja	Nej	Vanskeligt stillede familier med børn.

	<i>ter mv.</i>					
Kirkens Korshærs Sociale Hjelpearbejde	Netværksskaben-de aktiviteter for udsatte familier	Ja	Ja	Nej	Ja	Enlige mødre med børn i alderen 0-10 år.
Kristeligt Studenter Settlement/ Mor-far-barn-butikken "Hva' så"	Sommerkoloni til Lyngborgen for småbørnsfamilier på Vesterbro	Ja	Nej	Nej	Ja	Småbørnsfamilier på Vesterbro der har brug for særlig støtte.
Landsforeningen Lænken	Lænkens Familieaktiviteter	Ja	Ja	Nej	Ja	Brugere af Lænkens ambulatorier og rådgivningsafdelinger samt deres pårørende
Projekt Rabarberlandet *	Ferieudflugter for børn og familier på Indre Nørrebro	Slut 2010	Slut 2010	Slut 2010	Slut 2010	Børn af enlige forsørgere, børn i svagtstillede familier, børn i indvandrerfamilier m.fl. i aldersgruppen 6-17 år.
Udvalget for Husmoderferie	Kendskab giver venskab	Ingen besvar else	Ingen besvarelse	Ingen besvar else	Ingen besvarelse	Enlige forsørgere såvel som kriseramte familier og deres børn

Note:

Projekter markeret med * har ikke besvaret det udsendte spørgeskema eller indsendt statusrapport, da projekterne er afsluttede. De indgår derfor ikke i optællingen.

Eksempler på aktiviteter

Der er en bred variant af aktiviteter i de støttede projekter. Eksempler på opfølgende aktiviteter er:

- Fællesspisning
- Bål og snobrød
- Forberedelsesarrangementer (før ferier)
- Ture til zoologisk have
- Lektiecafé
- Sæsonbaserede aktiviteter (fastelavn, julearrangementer mv.)
- Forlystelsesparker
- Virksomhedsbesøg
- Undervisning og aktiviteter fx med fokus på kost og motion, førstehjælp, foreningsliv mv.

Mange af de ovenstående aktiviteter er en del af ferierne. Aktiviteter før og efter ferierne samt på ferierne planlægges primært af frivillige og projektledere/medarbejdere. Dog gives der i flere af projekterne også udtryk for, at deltagerne bidrager med ideer og i planlægningen.

2. HVEM OG HVOR MANGE HAR DELTAGET I AKTIVITETERNE:

Status på deltagerne i perioden 1. juni 2012 - 31. maj 2013

I nedenstående tabel (Tabel 3) fremlægges, *hvor mange* der har deltaget i de forskellige projektaktiviteter på tværs af projekterne. Kun de aktiviteter, der er støttet af Sommerferiepuljerne (jf. Tabel 2), er inddraget i Tabel 3. Det skal understreges, at det faktiske deltagerantal antages at være en del højere, da enkelte af projektlederne har angivet upræcise deltagerantal og én projektleder ikke har besvaret det udsendte spørgeskema.

Tabel 3: Oversigt over deltagere og aktiviteter i perioden 1. juni 2012 – 31. maj 2013

Aktivitet	Projekter i alt	Forældre i alt	Børn i alt	Deltagere i alt
Ferie	10	218	289	507
Udflugter og sociale aktiviteter	10	449	626	1075
Undervisning	3	54	43	97
Rådgivning	6	38	-	38

Som det fremgår af tabellen har udflugter og sociale aktiviteter haft flest deltagere i den angivne periode. Ferierne har dog ligeledes et højt antal deltagere. Alle projekter, der har deltaget i spørgeskemaundersøgelsen, har gennemført både udflugter og sociale aktiviteter samt afholdt ferier. Det er derfor ikke overraskende, at deltagerantallet er højest ved disse to aktivitetsformer. Få af projekterne har gennemført undervisnings- og rådgivningsaktiviteter i den angivne periode, hvilket afspejles i antallet af deltagere. Det er især iøjnefaldende, at kun 3 projekter har haft undervisningsaktiviteter. Det formodes, at antallet af deltagere i rådgivningsaktiviteter er højere end angivet, da to af projekternes besvarelser er uklart angivet og derfor ikke inkluderet i tabellen.

Deltagerantallet i de enkelte projekter er specificeret i tabel 4 nedenfor.

Tabel 4: Oversigt over deltagerantal i projekterne i perioden 1. juni 2012 – 31. maj 2013

Organisation	Projekt	Støttebeløb	Antal deltagere: Ferie		Antal deltagere: Sociale aktiviteter		Antal deltagere: Undervisning		Antal deltagere: Rådgivning
			Forældre	Børn	Forældre	Børn	Forældre	Børn	Forældre
Andelsboligforeningen Beringsgaard	<i>Grenå gruppen</i>	2x 75.000	Slut 2010	Slut 2010	Slut 2010	Slut 2010	Slut 2010	Slut 2010	Slut 2010
ASF – Dansk Folkehjælp	<i>Mitnetnu</i>	4x 700.000	-	-	68	127	27	42	15
Beboerrådgivningen i Lejerbo, Køge	<i>Rum for liv- i Familien</i>	321.800	31	46	68	113	-	-	Uklar angivelse i spørgeskema

Boligorganisationen Møllevangen og Storgaarden	Go' ferie	4x 240.000	15	26	20	12	-	-	11
Blå Kors Danmark	En ny chance	4x 150.000	10	10	14	0	12	0	-
Børnenes rejsebureau	Børnenes rejsebureaus sommerkoloni	4x50.000	17	31	204	267	-	-	-
Den Frivillige Integrationsgruppe i Frivilligcenter Helsingør	Sommerferie med opfølgning for udsatte familier af anden etnisk herkomst end dansk	120.665	Slut 2010	Slut 2010	Slut 2010	Slut 2010	Slut 2010	Slut 2010	Slut 2010
KFUM's sociale arbejde i Danmark	Ferie med fremtid	4x 100.000	Slut 2010	Slut 2010	Slut 2010	Slut 2010	Slut 2010	Slut 2010	Slut 2010
Kontaktgruppen for indvandrere, flygtninge og danskere i Rudersdal, Nærum	Sommerferie til familier med indvandrerbaggrund	135.000	11	18	10	20	-	-	-
Kirkens Korshær, Århus	Kirkens Korshærs Familiearbejde	4x 100.000	13	26	21	37	-	-	-
Kirkens Korshær, Herning	Sommerferie/lejr med opfølgende netværksaktiviteter mv.	4x 136.700	-	-	16	25	15	1	-
Kirkens Korshærs Sociale Hjelpearbejde	Netværksskabende aktiviteter for udsatte familier	4x 50.000	8	14	8	13	-	-	8
Kristeligt Studenter Settlement/ Mor-far-barn-butikken "Hva' så"	Sommerkoloni til Lyngborgen for småbørnsfamilier på Vesterbro	4x 90.000	23	30	-	-	-	-	Uklar angivelse i spørgeskema
Landsforeningen Lænken	Lænkens Familieaktiviteter	1.005.000	90	88	20	12	-	-	4
Projekt Rabarberlandet	Ferieudflugter for børn og familier på Indre Nørrebro	46.375	Slut 2010	Slut 2010	Slut 2010	Slut 2010	Slut 2010	Slut 2010	Slut 2010
Udvalget for Husmoderferie	Kendskab giver venskab	4x175.000	Ingen besvarelse	Ingen besvarelse	Ingen besvarelse	Ingen besvarelse	Ingen besvarelse	Ingen besvarelse	Ingen besvarelse

Målgruppe for projektaktiviteterne

Størstedelen af aktiviteterne er rettet mod både børn og voksne. Dog er der enkelte af aktiviteterne i projekterne, der er rettet mod en bestemt aldersgruppe eller køn. Fx er der fisketure for fædre og sønner eller gymnastik for kvinder. Mange forlystelsespark-ture er som hovedregel rettet mod børnene, men de voksne nyder også turen og samværet med børnene. Lektiecaféerne er også rettet mod børnene, men en stor del af de voksne deltager også. Dette gælder især etniske minoritetsvoksne, der deltager i lektiecafé for at blive bedre til dansk eller få hjælp til jobansøgninger, formelle papirer med mere.

Rådgivningsaktiviteter er udelukkende rettet mod voksne.

Alle projektledere angiver at have nået deres definerede målgruppe, som for alle projekter er, økonomisk og socialt trængte familier – herunder enlige forsørgere, misbrugere, flygtningefamilier og udsatte familier med børn og handicap. Mange af familierne har vanskeligheder ved at etablere og indgå i sociale netværk – nogle lider af sociale fobier eller angst.

DEL 2

I DEL 2 af denne erfaringsopsamling, vil de støttede projekters aktiviteter blive nærmere beskrevet med fokus på virkning, modtagelse hos målgruppen og eventuelle udfordringer. Herved ønskes at give et overblik over aktiviteter og deltagerudbytte på tværs af alle projekter under hele projektperioden 2009-2012. DEL 2 tager således udgangspunkt i de foregående tre årlige rapporter, udformet af Socialt Udviklingscenter SUS, samt statusrapporter, spørgeskemabesvarelser samt interviews med projektledere og deltagere i projekterne.

1. AKTIVITETER OG DELTAGERE I PROJEKTPERIODEN 2009-2012

A. Projektperiodens aktiviteter

I løbet af projektperioden har alle projekter haft til formål at give socialt udsatte familier oplevelser, de normalt ikke ville have hverken råd eller overskud til. Aktiviteterne har varieret fra sommerferier til efterårsture, kombineret med løbende sociale aktiviteter, udflugter til zoologisk have, museer, forlystelsesparker – og oplæg eller foredrag samt rådgivningstilbud.

Især ferierne har haft stor opbakning, og deltagerantallet har været højt gennem hele projektperioden. De sociale aktiviteter har ligeledes haft et højt deltagerantal, dog oplever en række af projekterne, at de opfølgende aktiviteter især *efter* ferierne kan være vanskelige at få folk til at komme til.

I statusrapporten fra 2012, der havde fokus på netop de opfølgende aktiviteter, beskrives en række analytiske perspektiver i forhold til *betydningen af opfølgende aktiviteter*:

- *Geografiske afstande*: projekter der er lokalt forankret i et boligområde har den største frekvens af aktiviteter – her ses størst resultater i forhold til etablering af lokale netværk. Omvendt gør store afstande det vanskeligt at opretholde en naturlig kontakt
- *Kønsmæssige udfordringer*: projekterne har oplevet, at det er vanskeligt at tiltrække mænd til deres aktiviteter. Flere af dem har derfor arrangeret fisketure og lignende for fædre/sønner med stor succes
- *Socialt netværk*: de opfølgende aktiviteter bidrager til at deltagerne ser hinanden og således bevarer deres relation – og får et større netværk. Ved de projekter med flest opfølgende aktiviteter, er forudsætningerne for etablering af varige relationer mellem deltagerne størst.

I løbet af hele projektperioden har størstedelen af projekterne opretholdt et stabilt deltagerantal ved alle aktivitetsformer.

16 projekter blev støttet af Sommerferiepuljen 2009-2012. Ét af projekterne sluttede inden erfaringsopsamlingen af SUS i 2011, tre projekter sluttede inden opsamlingen i 2012 og i denne sidste endelige erfaringsopsamling deltager 11 af de oprindelige 16 støttede projekter.

Overordnet set, har projekterne afholdt de aktiviteter beskrevet i deres ansøgninger (se nedenstående tabel).

Table 5: status på projekternes aktiviteter i projektperioden 2009-2012 (i %)

År	Antal igangværende projekter	Ferie	Udflugter og sociale aktiviteter	Undervisning	Rådgivning
2010	16 ²	75 %	69 %	38 %	50 %
2011	15	27 % ³	93 %	47 %	27 %
2012	13	85 %	92 %	62 %	62 %
2013	11	91 %	91 %	27 %	55 %
Projektperioden 2009-2012	-	70 %	86 %	44 %	49 %

Næsten alle projekter har afholdt ferier samt udflugter og sociale aktiviteter. Rådgivning er ligeledes blevet udbudt på et stabilt niveau gennem projektperioden. Undervisning af familierne var højst i 2010 og 2011, og faldt drastisk den sidste periode af projektperioden. Ifølge besvarelserne fra projektlederne i 2010, kan det lave antal deltagere i undervisningsaktiviteterne også skyldes, at temaet for undervisningen er for vanskelig at tale om, fx ved temaet 'unge og alkohol', eller blot uinteressant for familierne. Derudover nævnes praktiske forhold, som børnepasning og transport, også som væsentlige udfordringer i forhold til deltagelse i undervisningen (og opfølgende aktiviteter generelt). Det bør dog nævnes, at 'undervisning' kan forveksles med vejledning og rådgivning, hvilket også kan have haft indflydelse på projektledernes besvarelser.

Et par andre vigtige opmærksomhedspunkter ved læsningen af tabellen er, at nogle af projekterne har aflyst aktiviteter eller haft lav deltagerantal grundet et koordinatorskift eller sygdom hos projektleder. Et af

² 2 af projekterne indsendte ikke spørgeskemaet, derfor er %-tallet muligvis lavere end virkeligheden.

³ Det markant lave antal af projekterne, der ikke har afholdt ferie, skyldes at indsamlingen af data til erfaringsopsamlingen i 2011 skete i oktober til maj 2011 – og derfor ikke har sommerperioden med.

projekterne har oprettet nye aktiviteter, et såkaldt 'ungenetværk', der ikke indgår i den deciderede statistik, men derimod er en sidekommentar i projektets spørgeskema og statusrapport.

B. Udfordringer ved rekruttering af deltagere

I begyndelsen af projektperioden beskriver projektledere, at det kan være vanskeligt at rekruttere familier til ferierne, da mange af familierne ikke ved, hvad det indebærer at deltage i en 'campingferie' eller bo i en 'feriehytte'. Derudover kan længden på ferien og en eventuel brugerbetaling også have stor indflydelse på, om familierne har mulighed for, samt ønsker at deltage eller ej.

En gennemgående problematik i en række af projekterne under projektperioden har været at rekruttere familier til især de opfølgende aktiviteter. De fleste projektledere nævner intet problem i forbindelse med rekruttering af familier til ferierne, og siger tværtimod, at de har været nødt til at afvise familier, der ønskede at deltage i ferierne.

Overordnet set mener mange af projektlederne, at problemerne med rekruttering til de opfølgende aktiviteter skyldes manglende motivation og ressourcer hos målgruppen. Det er svært for forældrene at finde tid og overskud til at deltage, når 'guleroden' (ferien) er indløst. Mange af forældrene nævner, at fordelene ved ferien bl.a. er, at meget af det praktiske, fx børnepasning, madlavning og aktiviteter, bliver klaret i fællesskab med de andre på ferien. På midtvejstemadagen, i efteråret 2011, pointerede en række projektledere, at rekruttering af familier går bedst, når man hjælper forældrene med de praktiske aktiviteter – så det bliver muligt at være med.

Der er også projekter, hvor de opfølgende aktiviteter derimod fremmer et ønske om at deltage i ferierne. Fx nævner en række forældre i et fokusgruppeinterview, at de er glade for at have fået en relation til mange af de frivillige under de ugentlige aktiviteter – og denne gode kontakt er en forudsætning for deres deltagelse i ferien.

C. Projektleder og de frivilliges oplevelse af/betydning for projektet

Som ovenfor beskrevet har familiernes relation til især de frivillige en stor betydning for familiernes deltagelse og Sommerferiepuljens aktiviteter generelt. De frivillige bliver en del af det netværk, familierne får etableret gennem aktiviteterne, og i et af projekterne betragtes nogle af de frivillige fx som 'reservebedstemødre' for børn af flygtninge – og indvandrerfamilier, der mangler et netværk i Danmark. Her bliver en sidegevinst at familierne, ved at være sammen med etnisk danske frivillige, lærer om dansk kultur, det danske sprog og oplever en højere grad af integration. De frivillige har altså en stor indflydelse på de familier, der deltager, og de kan være med til at 'skubbe' familierne i en bestemt retning.

Det bør dog understreges, at netop fordi de frivillige har stor betydning for familierne, kan et uvenskab til en frivillig eller en uoverensstemmelse have stor betydning for, om hvorvidt familien ønsker at deltage i aktiviteterne eller ej. I et af projekterne nævnes, hvordan deltagerantallet i en række af aktiviteterne faldt ved et koordinatorskift, og først begyndte at stige igen, da familierne havde fået kendskab til den nye koordinator og viden om, at de samme aktiviteter ville fortsætte.

Mange af projektlederne beskriver en glæde, når de oplever, at familierne får det bedre gennem projekternes aktiviteter. En af projektlederne understreger, at de frivillige udtrykker en oplevelse af indsigt i andre menneskers vilkår og kultur – hvilket de sætter stor pris på.

En projektleder beskriver også, hvordan de frivillige forsøger at involvere alle familierne i planlægning af aktiviteterne, så de opnår følelsen af et 'uformelt fællesskab, hvor vi arbejder sammen' (citater fra en statusrapport 2012). Nogle af deltagerne engagerer sig med tiden som medarrangører i projektet, hvilket giver dem et ejerskab og følelse af inddragelse.

"Vi har rigtig gode erfaringer med, at brugerne får lyst til at indgå i det frivillige arbejde. Alle voksne bliver en del af fællesskabet her. Det er uformelt og alligevel forpligtende at gå her" (projektleder i spørgeskema i 2010).

Det er dog interessant at overveje, hvorvidt alle deltagere bør/kan motiveres til at deltage i det frivillige arbejde, da ikke alle har ressourcer eller overskud til det.

2. DELTAGERNES UDBYTTE I PROJEKTPERIODEN 2009-2012

I hele projektperioden har alle projekter haft fokus på de socialt udsatte familier i deres planlægning af projekternes aktiviteter. Dette afsnit vil sætte fokus på deltagernes overordnede udbytte af projekternes aktiviteter på tværs af statusrapporter, spørgeskemabesvarelser og fokusgruppeinterviews foretaget under hele projektperioden.

A. Netværksdannelse – normalisering og brud med isolation

Som udgangspunkt har alle projekter, med støtte fra Sommerferiepuljen, haft fokus på deltagernes netværk. Der har været fokus på udviklingen af familiernes hidtidige netværk samt muligheden for at skabe/give familien nye netværk. En gennemgående problematik for mange af familierne i projekterne er, at de ofte er isolerede og ikke har den store omgangskreds, som de kan regne med eller læne sig op af, hvis de oplever diverse problematikker. Alle projektledere angiver, at projekterne er med til at skabe varige netværk blandt deltagerne – og det samme kommer til udtryk i fokusgruppeinterviewene. Ved den sidste dataindsamling for perioden 1. juni 2012 til 31. maj 2013 har fokus været på 'varige netværk', hvilket afspejles i dette afsnit, der er en del omfangsrigere end de efterfølgende.

Familierne understreger, hvordan især ferierne er medvirkende til, at der skabes nye relationer/venskaber gennem alle deres fælles oplevelser og aktiviteter på ferien. På ferien oplever de alle at være 'i samme båd', og denne normaliseringsfølelse giver ny energi og styrker fællesskabet mellem dem. Både projektledere, de frivillige og deltagerne selv beskriver, hvordan fordomme 'lægges væk', man møder ligesindede og får inspiration til ændringer.

"Man får mulighed for at sætte ord på ting, der gør ondt pga. trykningen ved tovholderne og de andre i gruppen" (udtaler en forælder ifølge en statusrapport, 2012).

På midtvejstemadagen der blev holdt i efteråret 2011, påpegede projektlederne blandt andet, at de voksne får mulighed for at snakke med hinanden på ferien, hvilket giver børnene plads til at lege, uden at de skal bekymre sig om deres forældre. På den måde får forældrenes nye netværk og 'voksensentid' ikke kun en stor betydning for deres eget selvværd, men giver samtidig deres børn en frihed til 'at være børn'.

”Også fornemmelsen af, når vi sidder om aftenen og børnene er lagt i seng, at der er nogle andre voksne at tale med. Så du ikke bare sidder der og glor på de samme fire vægge” (mor fra projekt, erfaringsopsamling 2010).

I et af projekterne er det afgørende for deltagerne, at de får etableret nye netværk, da målgruppen for aktiviteterne er alkoholmisbrugere og deres pårørende, der, grundet alkoholproblemerne, har fået reduceret deres sociale netværk.

”Som pårørende er det altid hemmeligt, at der er alkohol i familien. Det er fedt at være sammen med andre der kender det, og man kan tale åbent. De kender det, at man elsker sin mand, og samtidig synes, at han er en idiot” (deltager ved fokusgruppeinterview 2013).

I de projekter, der især har fokus på udsatte familier med etnisk minoritetsbaggrund, bliver det beskrevet, hvordan familierne skaber netværk på tværs af kultur og etnicitet – der er fundet en såkaldt fællesnævner i deltagelsen i projekternes aktiviteter.

Ved mange af projekterne er det tydeligt, at deltagernes netværk og relationer til hinanden rækker ud over projektets aktiviteter. Gennem hele dataindsamlingen i projektperioden har størstedelen af projekternes deltagere fortalt, at de ringer og skriver sms/emails sammen for at holde kontakten. Nogle af børnene der bor længere væk fra hinanden skyper sammen for at bevare deres venskab.

Selvom styrkelse af sociale netværk er et overordnet formål med puljen og projekternes aktiviteter, er det også værd at være opmærksom på eventuelle negative konsekvenser i forbindelse med netværksdannelsen. Enkelte af projektlederne har nævnt, at der er en risiko for, at enkelte af deltagerne danner lukkede klier, hvilket kan resultere i udelukkelsen af andre og derved en højere grad af social eksklusion for dem. Det er således vigtigt, at være opmærksom på, hvordan deltagerne støttes i at danne positive netværk og hjælpe hinanden.

Overordnet set kan man konkludere, at netværksdannelsen har stor betydning for deltagerne – og det lader til, at projekterne har været med til at udvikle, udvide og skabe varige netværk for deltagerne i løbet af projektperioden.

B. Positive oplevelser - tryghed og frihed

Alle projekterne har gennem projektperioden forsøgt at tilrettelægge aktiviteter, der kan give familierne en oplevelse af glæde og frihed som et afbræk fra en til tider hård hverdag.

Det er gennemgående, i løbet af hele projektperioden, at familierne er meget glade for især ferierne og aktiviteterne i forbindelse med den. Alle deltagerne glæder sig til at opleve noget nyt, komme væk fra hverdag og hjem – og møde nye mennesker.

I en række af projekterne nævner deltagerne, at især den praktiske hjælp med fx børnepasning, madlavning og transport er medvirkende til at gøre deres oplevelse af ferien/aktiviteterne rigtig god. Det giver dem en ro og tryghed at vide, at de ikke står alene med alle hverdagens praktiske gøremål, der ofte fylder meget for forældrene til daglig. Muligheden for at være sammen med sine børn og 'bare' slappe af er enormt betydningsfuldt for deltagerne. Alle deltagere bidrager til det praktiske og tager sig af hinandens børn

under alle aktiviteterne. Derudover har deltagerne en stor tillid til de frivillige der er til stede, hvilket samlet set giver alle en mulighed for at slappe af og føle sig som en del af et stort fællesskab.

”Der er masser af fællesskab og der sluttes af med en fest. De voksne kan slappe fuldstændig af. Man tager sig af hinandens børn... det er ligesom en stor familie” (en mor, fokusgruppeinterview 2013).

For mange familier er projekternes ferie den eneste mulighed, de har for at komme på ferie, og forældrene er lykkelige for at kunne give børnene den oplevelse.

”Vi bruger ikke en krone. Det er kun, hvis vi er på tur – så kan det være man køber en is... det koster mange penge, hvis man skal gøre det normalt. Nu har jeg råd til at købe is og souvenirs, fordi det er det eneste, jeg skal bruge penge på” (citater fra mor, erfaringsopsamling 2010).

Efter ferien kommer deltagerne hjem med fornyet energi og overskud til at håndtere hverdagen, og især børnene får enorm glæde ved at kunne fortælle i skolen, at de også har været på ferie, hvor de har oplevet en masse. Mange af de voksne deltagere fortæller, at ferien har styrket deres børns selvværd, ligeså vel som det har givet dem selv en følelse af 'succes'.

C. Styrkede familierelationer

Udover at familierne får en følelse af at være 'en stor familie' på ferierne og ved aktiviteterne, oplever mange af familierne også en styrket forælder-barn-relation efter ferien og de forskellige aktiviteter. En mor beskriver blandt andet, hvordan ferien får hende til at føle sig som en god mor, da hun har taget sine børn med på ferie. Både forældre og børn oplever hinanden i en mere rolig og stabil atmosfære, hvilket giver mulighed for at pleje relationen væk fra hverdagens trummerum. En projektleder udtaler i statusrapport fra 2012:

”For nogle familier var det deres første ferietur sammen. For nogle børn var det første gang, de oplevede fællesaktiviteter med deres forældre og gode oplevelser”.

Under et fokusgruppeinterview i 2013, udtrykker en række unge:

”Man får set en anden side af sine forældre. Man er sammen på en anden måde. Det er helt simple ting, men det gør bare, at man hygger sig”.

”Man kan se, at ens forældre bliver stolte, når man optræder. Det hele er bare så positivt. Slet ingen sure miner. Det er en meget positiv kultur”.

Udover et bedre forhold mellem forældre og børn, beskriver en række af deltagerne også, at sommerferien er med til at styrke søskendeforhold. For nogle familier har det stor betydning, da nogle af børnene er anbragte udenfor hjemmet.

De interne relationer i de forskellige familier bliver altså styrket i høj grad gennem projekternes aktiviteter, i særdeleshed gennem ferierne, i projektperioden.

D. Undervisning og anvendelse af lokale rådgivnings – og støttetilbud

Mange af de støttede projekter har tilbudt undervisning, rådgivning og vejledning som en del af projektet, og familiernes deltagelse i ferier og andre aktiviteter har ført til at mange af dem også deltager i rådgivning og vejledning. På ferierne og gennem de andre sociale aktiviteter er deltagerne blevet mere bevidste om deres egne behov og bedre i stand til at modtage hjælp.

Forældrene, der deltager i undervisning om fx kost og motion eller børneopdragelse, oplever, at have fået tilegnet sig ny viden og kompetencer, som de med fordel kan bruge i dagligdagen. Udover at forældrene oplever en følelse af at 'være i samme båd' på ferierne, kan undervisningen også være medvirkende til, at de får flere input til deres forældrerolle.

"... jeg kan sidde nogle gange og have en oplevelse af, hvordan er det egentlig andre familier gør det, og hvordan fungerer de. Det synes jeg giver sådan et indspark i forhold til at se, hvordan andre gør tingene. At man kan godt gøre tingene på mange forskellige måder. At der er forskellige grænser for, hvor meget rod man kan klare, og hvor meget overblik man kan have i forskellige situationer" (siger en mor, erfaringsopsamlingen 2010.)

Ud fra fokusgruppeinterview i foråret 2013 kommer det i særdeleshed til udtryk, at en del af projekterne formår at undervise deltagerne i relevante emner, der forbedrer deres kompetencer og gør dem mere sikre, når de skal kommunikere med andre. En mor siger bl.a.:

"Kom man ikke her, ville det være sværere at stille de rigtige spørgsmål til sine børn. Man tør tale med sine børn om alkoholen. Det lærer man på kurser".

En projektleder fortæller, at deltagerne er blevet mere trygge i samarbejdet med den lokale kommune, og det samme oplever fagpersonalet i kommunen. Det har stor betydning for deltagerne, at de får en positiv oplevelse ved et vejlednings- og rådgivningsforløb. Mange af familierne har følt sig svigtet af det kommunale system, men gennem projektet får de en fornyet tro på, at det 'kan betale sig' at bede om hjælp.

"Projekternes rådgivningstilbud kan fungere som mæglere mellem borger og kommune og give et positivt skub i ryggen i forhold til at søge hjælp i fremtiden" (fra SUS' erfaringsopsamling 2010)

Flere forældre fortæller, hvordan de frivillige har hjulpet dem med at tackle udfordringer, som de har haft svært ved at stå alene med. Især etniske minoritetsforældre oplever det som en stor hjælp, at de kan gå ned på lektiecaféen og få hjælp til at udfylde juridiske dokumenter, jobansøgninger og meget mere.

En projektleder beskriver også, hvordan deltagerne i projektet også modtager 'oplysning' om lokale fritidstilbud og relevante foreninger i lokalområdet. I projektet ønsker man, at involvere deltagerne i deres eget lokalområde med henblik på, at de udvider deres sociale netværk og får nogle gode oplevelser. Her spiller projektets fokus på vejledning og oplysning således en stor rolle for deltagerne.

Deltagerne lader altså til at få et stort udbytte af rådgivning og vejledning i projekterne, og det har således også en stor betydning for det lokale kommunale arbejde med familierne.

METODE

Denne erfaringsopsamling, der beskriver og vurderer Sommerferiepuljen 2009-2012, er baseret på data fra:

- Projekternes ansøgninger til Socialministeriet
- Statusrapporter sendt til Socialministeriet og Socialt Udviklingscenter SUS i løbet af projektperioden 2009-2012 – udfyldt af størstedelen⁴ af projektlederne fra Sommerferiepuljen 2009-2012
 - DEL 1 baseres på 9 statusrapporter sendt til Socialministeriet og Socialt Udviklingscenter SUS i foråret 2013.
- Supplerende spørgeskema udfyldt af størstedelen af projektlederne fra Sommerferiepuljen 2009-2012's projekter
 - DEL 1 baseres på data fra 11 indsendte spørgeskemabesvarelser.
- Otte fokusgruppeinterviews (to pr. år) med ca. 8 børn pr. interview – der har deltaget i sommerferier i løbet af projektperioden.
 - DEL 1 baseres på to fokusgruppeinterview med i alt 10 børn/unge i alderen 6-20 år, der har deltaget i sommerferier i 2012.
- Otte fokusgruppeinterviews (to pr. år) med ca. 6 voksne pr. interview – der har deltaget i sommerferier i løbet af projektperioden
 - DEL 1 baseres på to fokusgruppeinterview med i alt 10 voksne – der har deltaget i sommerferier i 2012.

Fokusgruppeinterview med børn og voksne er gennemført med deltagere fra otte forskellige projekter. Interviewene blev primært gennemført i lokaler stillet til rådighed af projekterne.

Projekter repræsenteret i fokusgruppeinterview med deltagere og fokusgruppeinterview med projektledere udvælges gennem hele erfaringsopsamlingen med henblik på spredning i forhold til målgruppe, projektstørrelse, organisatorisk forankring og projektaktiviteter.

Fokus til interviewene har været på 'netværksdannelse', 'betydningen af opfølgende aktiviteter' og 'varige netværk'. Alle temaer er valgt i samarbejde med Socialministeriet.

⁴ Det har varieret fra år til år hvor mange af projektlederne, der har indsendt statusrapporten samt svaret på spørgeskemaet.

KONKLUSION

Denne erfaringsopsamling af Sommerferiepuljen 2009-2012 har beskrevet de støttede projekters aktiviteter samt deltagernes oplevelse og udbytte, med henblik på at opnå indsigt i hvorvidt projekternes formål er nået – og dermed om Sommerferiepuljen 2009-2012 har tjent sit formål.

Overordnet set lader det til, at de støttede projekter har nået deres mål – og den ønskede målgruppe. Ud fra den indsamlede data samt erfaringsopsamlinger i løbet af projektperioden er det muligt at påpege følgende resultater af de støttede projekters aktiviteter:

- Børnene får en oplevelse for livet, en følelse af normalisering – og noget at fortælle om, når de vender tilbage til skolen efter sommerferien.
- Forældrene får et øget selvværd, da de er med til at give deres børn gode oplevelser.
- Både voksne og børn får et større socialt netværk, og bryder således isolation og ensomhed.
- Aktiviteterne er med til at styrke forældre/barn-relationen, da de skaber plads til socialt samvær og hygge – da de praktiske gøremål varetages andetsteds.
- Aktiviteterne, især ferierne, giver deltagerne en følelse af normalisering og tryghed, der medvirker til at de tør åbne sig og få den hjælp, der i mange tilfælde er nødvendig.
- I projekterne med fokus på socialt udsatte etniske minoritetsfamilier, oplever familierne sig mere integrerede gennem aktiviteterne og får en indsigt i dansk kultur og sprog.
- Projekterne har skabt mulighed for at få rådgivning og vejledning, hvilket har medvirket til at mange af deltagerne oplever en øget tillid til 'systemet' og tør at bede om hjælp.
- Deltagerne har fået større viden om lokale tilbud og aktiviteter, og kan således engagere sig bedre i deres lokalområde.
- Forældrene får, gennem undervisning, ny viden om relevante emner som fx kost og motion med mere, hvilket styrker deres forælderrolle og selvværd.

Det lader altså til, at projekterne har nået deres mål, og at deltagerne oplever en bedring i deres tilværelse, når de har deltaget/deltager i projekternes aktiviteter.

Stof til eftertanke

Overordnet set, lader det til at projekterne er en succes hos deltagerne, og at projekterne opfylder deres mål. Det er dog relevant at nævne et par enkelte temaer, der kan være en udfordring i projekterne.

Rekruttering af deltagere kan, som tidligere nævnt, være en udfordring til tider. I nogle af projekterne er man desuden nødt til at afvise familier, da der ikke er plads til flere, eller man ikke har plads til gengangere. Dog oplever enkelte projekter også, at familier melder fra til ferien i sidste øjeblik, hvilket kan skyldes sygdom, uenigheder i familien eller blot usikkerhed, i forhold til hvad ferien går ud på. Det er især ved de opfølgende aktiviteter, at projekterne oplever et frafald, enten fordi familierne nu har fået det, de ville

have (ferien), eller også fordi de ikke har overskud pga. hverdagens pligter/gøremål. En mulighed kunne være at afholde flere aktiviteter for familierne *før* ferien, frem for *efter* ferien.

Netværksdannelse er som udgangspunkt et ønsket mål for deltagerne i projekterne, men nogle af projekterne oplever også, at de netværk der dannes, bliver til 'klikker', der i stedet for at bryde social isolation ekskluderer nogle deltagere yderligere. Projekterne kunne altså være opmærksomme på, hvordan deltagerne støttes i at danne positive netværk og hjælpe hinanden – både *under* men også *udenfor* projekternes aktiviteter. Et forslag kunne være at hjælpe med at oprette en facebook-gruppe, få lavet en telefonliste eller støtte forældrene i at arrangere faste legeaftaler mellem børnene.

Projektlederen har i mange af projekterne en høj stjerne hos både deltagere og de frivillige. I løbet af projektperioden har enkelte af projekterne dog været ude for, at projektleder er blevet syg eller afskediget, hvilket har haft stor betydning for deltagerantal og aktiviteter i projekterne. Man kan forestille sig, at en bredere uddelegering af opgaver til frivillige, deltagere eller andre medarbejdere kan være medvirkende til, at det ikke opleves som et decideret afbrud i det enkelte projekt, hvis projektleder bliver syg.

Den overordnede **målgruppe** har alle projekterne formået at nå. Mange af mændene, der har deltaget i projekterne, nævner, at man med fordel kunne sætte fokus på at skabe 'mande-fællesskaber' gennem fisketure og andre aktiviteter med mænd som målgruppe. De fleste voksne deltagere understreger også et behov for 'voksen-tid', hvor der er mulighed for at tale om erfaringer, problematikker med mere, uden at skulle tænke på børn og praktiske gøremål. Det kan således overvejes, om hvorvidt aktiviteterne i projekterne kan målrettes yderligere.